

ПОЛІТОЛОГО-ЕТНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ СУВЕРЕНІЗАЦІЙНОЇ ДОБИ

ВАРЗАР І. М.,

доктор політичних наук, професор

**Українська Академія державного
управління при Президентові
України**

Багатогранному феномену дипломатії досі явно не вистачає ще цілого спектру аспектів сутнісного виразу – політолого-етнологічних, у призмі котрих, рельєфніше зазвичай, народ-етнос розглядається як самодостатній і активно-творчий суб'єкт політики, віддаючи тут йому перевагу перед традиційним політичним суб'єктом, перед народом-населенням. Причому, у цій призмі політична суб'єктність поширюється не лише на титульні народи-етноси відповідних країн і держав, а й на міноритетні (меншинські) народи-етноси.

Дана акцентуація набуває рис законовідповідного реалізму на фоні наступної констатації: три всесвітні процеси, що, переплітаючись, відбуваються на наших очах (а саме: все більша взаємопов'язаність людських соціумів, інтенсивна політична самосуверенізація народів як етноісторичних спільностей і всебічна політизація етноісторичного життя взагалі¹), – ці процеси об'єктивно накладають на зовнішню політику та на її дипломатичну інструменталістику детерміністську вимогу – дедалі чіткіше і предметніше рахуватися із політичною волею і об'єктивно-життєвими потребами народів-етносів. Відкрystalізовується навіть певна об'єктивна закономірність: в епоху взаємозалежного людства народи-етноси, емпірично відчуваючи свою взаємопов'язаність, прокидаються до активного політичного життя. І показово, що – на відміну від епохи 40-60-х років (епохи етновизвольних революцій і війн) – дана закономірність з початку 90-х років дає про себе ознаки не лише в нерозвинених або слабозвинених, а й у високорозвинених країнах (Канада, Бельгія, Іспанія, Італія та ін.).

Співпадіння трьох сучасних фактів – піку епохи взаємозалежного людства, початку епохи політичної самосуверенізації чисельних народів-етносів на велетенських постсоціалістичних теренах і спорадичних етновизвольних вибухів у різнорівнево розвинених країнах – та «заягання» цих фактів до фундаменту згаданої політологічної закономірності видається знаменним явищем, що спонукає до постановки запитання: як це новітнє явище політичної історії сучасності має бути враховано творцями зовнішньополітичної стратегії України та її «реалізаторами» – дипломатами? Спробою «підказки» певної відповіді на подібне запитання є запропоновані роздуми і замітки.

Абстрагуючись від багатьох сутнісних деталей, дипломатичну роботу визначасмо як конкретизовану і «засемлену» на предметній етногеополітичній площині якоїсь держави (приймаючої держави, або ж країни перебування) зовнішньополітичну доктрину іншої, адресуючої держави, або ж як опредмечування цільових установок зовнішньої політики останньої в призмі життєво-споживчих запитів народів-етносів країни перебування (приймаючої держави). У цьому світі торкнемося лише трьох політолого-етнологічних аспектів проблеми, кожний з котрих буде «підкріплено» коротеньким теоретичним дискурсом.

1. Найрельєфніший політолого-етнологічний аспект: а що лежить у мотиваційній основі розгортання дипломатичної роботи у будь-якій країні перебування? Традиційна відповідь, що йде від Г.Пальмерстона (50-ті роки XIX ст.), відома: інтереси... Час дезавувати цю позицію.

Теоретичний дискурс. Першоімпульсом життєдіяльності людей взагалі є їхні потреби (в їжі, одязі, покрову над головою, продовженні роду, спілкуванні тощо). Усвідомлені ж як абсолютно необхідні, ці потреби стають інтересами людей – інтересами з забезпечення тих же потреб. У людських потребах об'єктивний початок (життєбазисний детермінізм) є дещо більшим, ніж суб'єктивний початок, а в інтересах – навпаки. Міра і темпи усвідомлення (осуб'єктивування) людьми своїх потреб, тобто перетворення останніх в інтереси, є показником їхнього цивілізаційного рівня і культурного зростання. В культурно малорозвиненій країні у низькоціннісних (прелімінарних, варваризованих) потреб є дещо більш широкий пласт людей-носіїв, ніж у інтересів. Політикам слід усвідомлювати все це, аби дані матерії ув площину етнополітики – специфічної галузі загальної політики², та ще й у міжнародну сферу. Цей аспект питання міг би звучати і так: зовнішньополітичні пріоритети адресуючої держави мають бути екстрапольованими на потреби і інтереси народів-етносів держави перебування, а тому дипломатам слід предметне займатися адекватизацією об'єктивних потреб і інтересів народів обох візаві-країн, виявляючи на цій підставі поле спільних і суто своїх, «національних» інтересів і – затим лише – розгортаючи колітку повсякденну

роботу по реалізації останніх. А «робота навпаки» та ще й «будь-якою ціною» є не що інше, як «ходіння в чужий монастир зі своїм статутом».

2. У ранжирі політолого-етнологічних аспектів питання другим за значимістю є момент врахування дипломатами і політиками взагалі факту наявності-відсутності у візаві-країнах єдиноподержавної політичної нації. Бо саме вона є суб'єктом-носієм спільних або ж специфічних потреб і інтересів, на базі котрих тільки й можливою співпраця різноетнічних людей, народів і держав на спільне благоденство, міцний мир і поточножиттєвий консенсус. У країні, де є зріла політична нація, легко знаходити і «відчувати» різноієрархічні потреби й інтереси, там же, де її немає, – сама та країна являє собою terra incognita для дипломата найвищого рангу і найшляхетних особистісних якостей.

Теоретичний дискурс. Оскільки у нас – як на буденному, так і навіть на теоретичному рівнях – спостерігається ототожнення політичної нації і етноісторичної нації³, є необхідність певного прояснення деяких політолого-етнологічних матерій у призмі нашої теми. Найбільш прямо політична нація корелюється із державою, ніж із суспільством, – причому настільки емпірично відчутно, що інакше і не скажеш, як: є політична нація в країні – є можливою в ній і незалежна держава (інша справа, – якого рівня зрілості). Від імені політичної нації і правомірно говорити про «національну безпеку», «національну зовнішню політику», «національну територію» і «національну дипломатію». Якщо етноісторична нація є об'єктом-носієм всіляких мислимих потреб, то політична нація й «переводить» їх у площину політичних інтересів і – від імені держави та через дипломатію – репрезентує їх зовнішньому світові.

3. У політолого-етнологічному сенсі особливою «ділянкою» і об'єктом дипломатичної діяльності являють собою сусідні соціуми (народи-етноси, країни, держави, суспільства), котрі – по відношенню до адресуючої держави – розділяються на маргінальні (безпосередньо суміжні) і дистанціальні (дальні). Серцевиною аспекту є орієнтація дипломатів на діаспорних співродичів (представників народів-співвітчизників) в отих соціумах.

Теоретичний дискурс. В даному сенсі питання дипломатична робота зазнає мінімум тривірневу диференціацію – по відношенню 1) до маргінальних і дистанціальних соціумів, в котрих є взаємоподібні діаспорні утворення титульного народу-етносу і інших народів-співвітчизників; 2) до маргінальних і дистанціальних соціумів, в котрих є лише діаспорні утворення – етнопредставники адресуючої держави; 3) до маргінальних і дистанціальних соціумів, котрі мають свою еліку завелику діаспорну репрезентацію в адресуючій державі. Немає абстрактних людей - «людей взагалі», є конкретні етнопоходженські люди. Те ж саме стосується і народів як етноісторичних спільностей, і де б вони не перебували, в якій би кількості і якості не існували, якої б громадянськості і підданності не зазнавали, – вони радше за все

пам'ятають про свою спорідненість і етноісторичну генезу⁴. Це є однією з детерміністських позицій об'єктивного наукового закону етнополітичної солідарності. Свідченням того, що в Україні пам'ятають про цей закон, є прийняття спеціальної Президентської програми щодо української діаспори, а також фіксація питання в Конституції. Але як бути з іншими народами-співвітчизниками, не-українськими, міноритетними народами-етносами? Про них держава має пам'ятати у двох проекціях своєї політики: у внутрішній – через систему етнополітики, а у зовнішній – через дипломатію. Остання й мусить орієнтуватися тут на вже зазначену диференціацію сусідських соціумів.

Обмежимося трьома політолого-етнологічними аспектами питання (звісно, їх набагато більше наведених). Бодай вони одні досить вдало ілюструють загальносоціологічну думку В.Белінського: «Всі народи тому тільки й утворюють своїм життям один загальний акорд всесвітньо-історичного життя людства, що кожний з них представляє особливий звук у цьому акорді, – бо з цілком однакових звуків не може утворитися акорд»⁵. Завершимо виклад політолого-етнологічного матеріалу, адресуючи українським дипломатам три прозорі мелізматичні побажання:

– пам'ятатимемо про те, що Україна є поліетнічним соціумом, тобто не унітарним звуком, а цілісним багатонародним оркестром, а її ж народи-етноси – не окремішні гравці, а особливі звуки в загальногромадянській ансамблевій поліфонії, і завдання дипломата – представляти світові не лише першу скрипку (титульного народу-етноса), а весь оркестр;

– пам'ятатимемо й про те, що суверенну Україну оточують такі ж, як і ми, окремішні і неповторні оркестри, здебільшого – поліетнічні соціуми, і завдання дипломата – не вносити в них какофонні елементи, знімати з пульта диригентів, переставляти музикантів, відбирати інструменти в одних і віддавати іншим, змінювати ладові тональності і музикальні форми, а лише споспішествовати усім до гармонічної гри;

– пам'ятатимемо, зрештою, й про те, що ми перебуваємо ще в євразійському культурологічному просторі і не можемо забувати про те, хто є хто в нашому оркестрі, яким є наш маршрут до західноєвропейської сцени, в які «оркестрові ями» часом можемо падати на шляху до тієї сцени, до яких суфлерів варто прислуховуватися та думці якого імпресаріо не варто піддаватися.

Знання дипломатами згаданих політолого-етнологічних елементарностей може допомагати їм ситуативно ставати, коли мистецьким гравцем, а коли доречним імпресаріо, – лише не передікати себе на роль пересічного переписувача нот чужої музики, або ж – боронь боже! – простого нотоноші. Перед українською дипломатією рельєфно постає нове завдання суверенізаційної епохи -творчо інтерпретувати дедалі нові й нові внутрішні і зовнішні партитури етнополітичного життя.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Див.: Варзар І.М. Політична етнологія як наука. – К., 1994. – С. 4.
- ² Варзар І.М. Етнополітика //Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997. – С.122.
- ³ Див.: Вугальтер А.Л. Ваше открытие общества, Или философский вояж. – К., 1995. – С. 109; Нація //Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997. – С.222-223.
- ⁴ Сміт Е. де. Національна ідентичність /Пер. з англ. – К., 1994. – Розд. II.
- ⁵ Белинский В.Г. Избранное. – М., 1956. – С. 126.